

Birinci Basamak Sağlık Çalışanlarının Otizm Spektrum Bozukluğu Hakkındaki Bilgi Düzeyi: Uşak İli Örneği

Knowledge Level of Primary Healthcare Workers About Autism Spectrum Disorder: A Case Study from Uşak Province

Harun Köseoğlu

Uzm.Dr., Kızılcahamam İlçe Sağlık Müdürlüğü, Ankara

Özet

Amaç: Bu çalışmanın amacı, Uşak ilinde görev yapan aile hekimleri ve aile sağlığı çalışanlarının otizm spektrum bozukluğu (OSB) konusundaki bilgi düzeylerini değerlendirmek ve bilgi düzeylerini etkileyen faktörleri belirlemektir.

Gereç ve Yöntem: Tanımlayıcı ve kesitsel nitelikte planlanan bu çalışma, 01 Ekim 2023 ile 01 Ocak 2024 tarihleri arasında Uşak ilindeki Aile Sağlığı Merkezlerinde görev yapan 168 sağlık çalışanı ile gerçekleştirilmiştir. Katılımcılar, sosyo-demografik bilgi formu ve Sağlık Çalışanları Otizm Bilgi Anketi (SÇOBA) aracılığıyla değerlendirilmiştir. Veriler SPSS programı kullanılarak analiz edilmiştir. Tanımlayıcı istatistiklerin yanı sıra bilgi düzeyini etkileyen faktörlerle ilgili karşılaştırmalar yapılmıştır.

Bulgular: Katılımcıların %73,2'si kadın, %26,8'i erkektir. Ortalama yaş $39,3 \pm 7,4$ yıl, meslekte çalışma süresi $15,6 \pm 8,0$ yıl ve ASM'de çalışma süresi $7,7 \pm 4,6$ yıl olarak belirlenmiştir. SÇOBA toplam puan ortalaması $14,10 \pm 2,15$ bulunmuştur. Otizm ile ilgili geçmişte eğitim almış olanlar ve daha önce OSB tanı sürecinde yer almış olanlar istatistiksel olarak anlamlı biçimde daha yüksek bilgi puanı elde etmiştir ($p < 0,05$).

Tartışma: OSB hakkında bilgi düzeyini artırmak, erken tanı ve yönlendirme süreçlerini geliştirmek açısından büyük önem taşımaktadır. Birinci basamak sağlık çalışanlarının bu konuda hizmet içi eğitimlerle desteklenmesi gerekmektedir. Çalışmanın sonuçları, sağlık sisteminde otizm farkındalığının artırılması için politika yapıcılar açısından yol gösterici niteliktedir.

Anahtar kelimeler: Aile hekimi, Aile sağlığı çalışanı, bilgi düzeyi, otizm

Summary

Objective: The aim of this study is to evaluate the knowledge levels of family physicians and family health workers regarding autism spectrum disorder (ASD) in Uşak province and to identify the factors influencing their knowledge.

Material and Method: This descriptive and cross-sectional study was conducted between October 1, 2023, and January 1, 2024, with 168 healthcare workers employed at Family Health Centers in Uşak. Participants were assessed using a sociodemographic information form and the Knowledge about Childhood Autism among Health Workers (KCAHW) questionnaire. Data were analyzed using SPSS software. In addition to descriptive statistics, comparisons were made to examine the factors associated with knowledge levels.

Results: Of the participants, 73.2% were female and 26.8% were male. The mean age was 39.3 ± 7.4 years, with an average of 15.6 ± 8.0 years of professional experience and 7.7 ± 4.6 years working in Family Health Centers. The mean total KCAHW score was 14.10 ± 2.15 . Participants who had previously received education about autism or had been involved in the diagnostic process of ASD scored significantly higher on the knowledge scale ($p < 0.05$).

Conclusion: Increasing knowledge about ASD is critical for improving early diagnosis and referral processes. It is essential to support primary healthcare professionals with in-service training on autism. The findings of this study may guide policymakers in enhancing autism awareness within the healthcare system.

Key words: Family physician, Family health worker, knowledge, autism

Kabul Tarihi: 29.Aralık.2024

Giriş

Otizm Spektrum Bozukluğu (OSB), sosyal etkileşim ve iletişimde kalıcı yetersizlikler ile sınırlı ve tekrarlayıcı davranış örüntüleriyle karakterize, erken çocukluk döneminde başlayan ve bireyin yaşamı boyunca devam eden karmaşık bir nörogelişimsel bozukluktur (1). OSB, bireylerin bilişsel, duygusal ve sosyal gelişiminde önemli sınırlılıklara yol açmakta; aile, eğitim ve sağlık sistemlerinde kapsamlı desteği zorunlu kılmaktadır. Otizmin belirtileri genellikle 2-3 yaş civarında fark edilmekle birlikte, bazı durumlarda 12. aydan itibaren şüphelenilebilmektedir (2). Gelişimsel gecikmeler, göz teması kurmama, ismine tepki vermeme, konuşma geriliği, tekrarlayıcı hareketler ve sınırlı sosyal etkileşim en sık gözlenen semptomlar arasında yer almaktadır.

Dünya genelinde OSB prevalansı artış göstermektedir. Centers for Disease Control and Prevention (CDC) verilerine göre, 2020 yılında her 36 çocuktan birine otizm tanısı konmuştur (3). Bu oran, 2000 yılında 1/150 iken günümüzde dramatik bir artış göstermiştir. Tanı kriterlerindeki değişiklikler ve artan farkındalık bu artışın başlıca nedenleri arasında yer almaktadır. Dünya Sağlık Örgütü (WHO) ise OSB'nin dünya genelinde yaklaşık her 160 çocuktan birini etkilediğini bildirmektedir (4). Türkiye’de net istatistiksel veriler bulunmamakla birlikte, benzer bir artış eğiliminin söz konusu olduğu düşünülmektedir.

Erken tanı ve müdahale, OSB’li bireylerin yaşam kalitesini artırmakta ve sosyal-akademik gelişimlerine önemli katkılar sağlamaktadır (5). Bu bağlamda birinci basamak sağlık hizmetleri kritik bir rol üstlenmektedir. Aile sağlığı merkezlerinde görev yapan aile hekimleri ve aile sağlığı çalışanları, çocukların düzenli gelişim izlemelerini gerçekleştiren ilk sağlık profesyonelleri olmaları nedeniyle, gelişimsel riskleri fark etme ve gerekli yönlendirmeleri yapma sorumluluğunu taşımaktadır. Bu nedenle OSB hakkında yeterli bilgi düzeyine sahip olmaları, erken tanı açısından hayati önem arz etmektedir (6).

Literatürde, sağlık çalışanlarının OSB’ye ilişkin bilgi düzeylerinin yeterli olmadığı, özellikle klinik

belirtiler ve yönlendirme süreçleri konularında eksikliklerin bulunduğu bildirilmektedir (7,8). Ayrıca, bu eksikliklerin hizmet içi eğitimlerle önemli ölçüde giderilebildiği gösterilmiştir. Dolayısıyla birinci basamak sağlık profesyonellerinin OSB’ye yönelik bilgi, tutum ve davranış düzeylerinin değerlendirilmesi; sağlık politikalarının şekillendirilmesi açısından önemlidir.

OSB’nin prognozu ile çocukların gelişimsel süreçleri ve toplumsal yaşama katılımları, sağlık profesyonellerinin erken tanılama ve müdahale becerileriyle doğrudan ilişkilidir (9,10). Bu nedenle sağlık çalışanlarının OSB semptomlarını tanıma, değerlendirme ve uygun merkezlere yönlendirme konularında yeterli bilgi ve donanıma sahip olmaları gerekmektedir.

Bu çalışma, Uşak ilinde görev yapan aile hekimleri ve aile sağlığı çalışanlarının OSB’ye ilişkin bilgi düzeylerini belirlemeyi, mevcut durumu nicel verilerle ortaya koymayı ve bilgi düzeyini etkileyen faktörleri değerlendirmeyi amaçlamaktadır. Elde edilen bulgular, sağlık çalışanlarının eğitim gereksinimlerinin belirlenmesine ve geliştirilecek müdahale programlarının planlanmasına katkı sağlayabilir.

Gereç ve Yöntem

Bu çalışma, tanımlayıcı ve kesitsel nitelikte olup Uşak ilindeki Aile Sağlığı Merkezleri’nde (ASM) görev yapan sağlık çalışanlarıyla yürütülmüştür. Araştırma, 01.10.2023 – 01.01.2024 tarihleri arasında, toplam 168 katılımcı ile gerçekleştirilmiştir. Veriler, sosyodemografik bilgi formu ve Sağlık Çalışanlarının Çocukluk Çağı Otizmi Hakkında Bilgi Anketi (SÇOBA) aracılığıyla toplanmıştır.

Uşak İl Sağlık Müdürlüğü ile yapılan sözlü görüşmeler sonucunda, 2023 yılı itibarıyla Uşak ilindeki Aile Sağlığı Merkezlerinde görev yapan toplam aile hekimi ve aile sağlığı çalışanı sayısının 258 olduğu belirlenmiştir. Örneklem büyüklüğü, OpenEpi versiyon 3 programı kullanılarak, %50

bilinmeyen sıklık, %95 güven aralığı ve %5 hata payı esas alınarak hesaplanmış ve minimum 155 kişi olarak belirlenmiştir. Araştırmaya gönüllü olarak katılan 168 sağlık çalışanından veri toplanmıştır.

Çalışma, Uşak Üniversitesi Girişimsel Olmayan Klinik Araştırmalar Etik Kurulu'nun 21.09.2023 tarihli ve 198-198-31 sayılı kararı ile onaylanmıştır. SÇOBA ölçeğinin kullanımı için geliştirici araştırmacıdan izin alınmış, çalışmaya katılan bireylerden bilgilendirilmiş onam formları aracılığıyla yazılı gönüllülük beyanları temin edilmiştir.

Veriler, yüz yüze anket yöntemiyle toplanmıştır. Anketin ilk bölümünde; katılımcıların yaş, cinsiyet, meslek, çocuk sahibi olma durumu, otizm tanısı almış bireylerle karşılaşma deneyimi ve konuya ilişkin eğitim geçmişleri gibi sosyodemografik değişkenler sorgulanmıştır. İkinci bölümde ise SÇOBA ölçeği uygulanmıştır. Toplam 19 sorudan oluşan bu ölçek, OSB'ye ilişkin bilgi düzeyini dört alt başlıkta değerlendirmektedir. Ölçeğin Türkçe geçerlilik ve güvenilirlik çalışması Gürbüz Özgür ve arkadaşları (2019) tarafından yapılmıştır.

Toplanan veriler, SPSS 23.0 paket programı kullanılarak analiz edilmiştir. Tanımlayıcı istatistiklerin yanı sıra, verilerin normal dağılıma uygunluğu çarpıklık ve basıklık değerleriyle değerlendirilmiştir. Normal dağılım gösteren veriler için Student's t-testi, tek yönlü ANOVA, Ki-kare testi ve Pearson korelasyon analizi uygulanmıştır. Anlamlılık düzeyi olarak $p < 0.05$ kabul edilmiştir.

Bulgular

Çalışmaya katılan toplam 168 sağlık çalışanının %50'si aile hekimi, %50'si ise aile sağlığı çalışanıdır. Katılımcıların %73,2'si kadın, %26,8'i erkektir. Daha önceden otizm ile ilgili bir eğitime katılmış olanlar aile hekimlerinde %53,6, aile sağlığı çalışanlarında %65,5 olduğu beyan edildi.

Katılımcıların Otizm Spektrum Bozukluğu (OSB) konusundaki bilgi düzeylerini etkileyebilecek etmenler değerlendirildiğinde; %46,4'ünün otizm tanılı bireylerin klinik değerlendirme sürecine dâhil olduğu, %3,6'sının otizm tanılı bir çocuğa ebeveynlik ettiği, %61,3'ünün yakın çevresinde otizm tanısı almış birey bulunduğu saptanmıştır. Katılımcıların %59,5'i geçmişte otizm eğitimi aldığını belirtirken, %56,4'ü bu eğitimi aktif olarak ASM'de görev yaparken edindiğini ifade etmiştir. Ek olarak, %74,4'ünün Sağlık Bakanlığı'nın yürütmekte olduğu Otizm Tarama ve Takip Programı hakkında bilgi sahibi olduğu görülmüştür.

Çalışmada, katılımcıların otizm konusundaki bilgi düzeylerine ilişkin öznel değerlendirmeleri incelendiğinde katılımcıların %39,9'u ($n=67$) bilgi düzeylerini yeterli olarak değerlendirirken, %20,8'i ($n=35$) bilgisini yetersiz olarak belirtmiştir. Katılımcıların %39,3'ü ($n=68$) ise bilgi düzeyleri konusunda kararsız olduklarını ifade etmiştir.

Katılımcıların SÇOBA ölçeğine verdikleri yanıtların analizine ilişkin bulgular Tablo 1'de sunulmuştur. Ölçekte, %97,6 oranıyla en yüksek doğru yanıt, "Sosyal etkileşim sırasında göz teması, yüz ifadesi, beden duruşu ve el kol hareketleri gibi sözel olmayan iletişim davranışlarında belirgin bozulma" ifadesine verilmiştir. Öte yandan, "Otizmde epilepsi eş tanısı olabilir" ifadesi %27,4 oranıyla en düşük doğru yanıtlanan madde olmuştur. Çalışmada tüm katılımcıların SÇOBA ölçeği toplam puan ortalaması $14,10 \pm 2,15$ olarak hesaplanmıştır.

Tablo 1. Sağlık çalışanlarının “Çocukluk Çağı Otizmi Hakkında Bilgi Anketi” soru ve cevap dağılımı

Alan/Soru	Evet n (%)	Hayır n (%)	Bilmiyorum n (%)
Alan 1			
1. Sosyal etkileşim sırasında göz göze gelme, yüz ifadesi, beden duruşu ve el kol hareketleri gibi çeşitli sözel olmayan davranışlarda bariz bozulma?	164 (97,6)	1 (0,6)	3 (1,8)
2. Gelişim yaşına uygun arkadaşlık ilişkisi geliştirememesi	161 (95,8)	4 (2,4)	3 (1,8)
3. Başkalarıyla kendiliğinden beğenisini, ilgisini ya da faaliyetlerini paylaşma isteği eksikliği	143 (85,1)	11 (6,5)	14 (8,3)
4. Sosyal ve duygusal karşılıklılık eksikliği	157 (93,5)	6 (3,6)	5 (3,0)
5. Boşluğa uzun uzun bakmak ve belli bir şeye konsantre olamamak	141 (83,9)	8 (4,8)	19 (11,3)
6. Çocuk sağır veya dilsiz gibi görünebilir	145 (86,3)	9 (5,4)	14 (8,3)
7. Çevresine ve etraftakilere ilgide azalma	161 (95,8)	5 (3,0)	2 (1,2)
8. Sosyal gülümseme genelde otizmlili bir çocukta bulunmamaktadır	125 (74,4)	14 (8,3)	29 (17,3)
Alan 2			
9. Konuşma dilinin gelişiminde gecikme ya da hiç gelişmemesi	162 (96,4)	Yok	6 (3,6)
Alan 3			
10. Basmakalıp ve tekrarlayıcı hareket (kanat çırpma ya da el, parmak bükme gibi)	160 (95,2)	4 (2,4)	4 (2,4)
11. Anormal yeme alışkanlığı ile ilişkili olabilir	69 (41,1)	30 (17,9)	69 (41,1)
12. Nesnelerin parçaları ile sürekli meşgul olmak	140 (83,3)	8 (4,8)	20 (11,9)
13. Düzenli rutin aktivitelere karşı ilgi	101 (60,1)	39 (23,2)	28 (16,7)
Alan 4			
14. Otizm çocukluk çağı şizofrenisidir	6 (3,6)	105 (62,5)	55 (32,7)
15. Otizm otoimmün bir durumdur	25 (14,9)	99 (58,9)	55 (26,2)
16. Otizm nörogelişimsel bir bozukluktur	128 (76,2)	19 (11,3)	21 (12,5)
17. Otizmde zekâ geriliği eş tanısı olabilir	67 (39,9)	77 (45,8)	24 (14,3)
18. Otizmde epilepsi eş tanısı olabilir	46 (27,4)	85 (50,6)	37 (22,0)
	Yenidoğan	Bebeklik	Çocukluk
19. Otizmin başlangıcı genelde şu çağda olur	14 (8,3)	68 (40,5)	86 (51,2)

Not: Koyu gösterilen yerler doğru cevabı temsil etmektedir.

Katılımcıların ortalama yaş 39,3±7,4 yıl olup, meslekte ortalama 15,6±8,0 yıl, ASM’de ortalama çalışma süresi ise 7,7±4,6 yıl olarak belirlenmiştir. Çalışmamızda katılımcıların yaşı, meslekte çalışma süresi ve ASM’lerde çalışma süreleri SÇOBA toplam puanlarına göre korelasyon analizi

yapılarak bakıldığında; katılımcıların yaşı (p=0.40), meslekte çalışma süresi (p=0,26) ve ASM’lerde çalışma sürelerine (p=0.20) istatistiksel olarak anlamlı ilişki saptanmadı. Katılımcıların çeşitli değişkenlere göre SÇOBA’dan aldıkları ortalama puanlar ve anlamlılık derecesi Tablo 2 de sunulmuştur.

Tablo 2. Katılımcıların SÇOBA'dan toplam puan ortalamalarının karşılaştırılması

Değişkenler	Ölçek puanları	P değeri
Meslek*		
Aile Hekimi	14,54±2,21	0.009
Aile Sağlığı Çalışanı	13,67±2,01	
Daha önceden otizm tanısı almış bir çocuğun tanı sürecinde bulunma*		
Evet	14,63±2,13	0.003
Hayır	13,64±2,01	
Çocuk sahibi olma durumuna göre*		
Evet	13,95±2,15	0.051
Hayır	14,80±2,02	
OSB tanılı bir çocuğa sahip olma*		
Evet	15,67±2,42	0.163
Hayır	14,04±2,13	
Çevresinde otizm tanılı birey olması*		
Evet	14,11±2,16	0.966
Hayır	14,09±2,14	
Daha önceden otizmlili ilgili bir eğitime katılma*		
Evet	14,41±2,05	0.024
Hayır	13,65±2,23	
Katılımcıların ASM'de çalışırken otizm ile ilgili bir eğitime katılma*		
Evet	14,42±1,99	0.028
Hayır	13,68±2,29	
Sağlık Bakanlığı'nın yürüttüğü otizm tarama ve takip programı hakkında bilgi sahibi olma*		
Evet	14,28±2,13	0.067
Hayır	13,58±2,15	
Katılımcıların kendi otizm düzeylerini nasıl değerlendirdikleri**		
Yeterli	14,51±1,91	<0,001
Emin değilim	14,10±2,16	
Yetersiz	12,83±2,14	

* Student's t-testi, ** Tek yön ANOVA testi, p anlamlılık değeri (p<0.05)

Tartışma

Bu çalışmada, birinci basamak sağlık hizmetlerinde görev yapan aile hekimleri ve aile sağlığı çalışanlarının Otizm Spektrum Bozukluğu (OSB) hakkındaki bilgi düzeyleri değerlendirilmiştir. Katılımcıların SÇOBA toplam puan ortalaması 14,10±2,15 olarak belirlenmiştir. Bu değer, aile hekimlerinde 14,54±2,21 iken, aile sağlığı çalışanlarında 13,67±2,02 olarak hesaplanmıştır. Sonuçlar, aile hekimlerinin bilgi düzeyinin aile sağlığı çalışanlarına kıyasla daha yüksek olduğunu ortaya koymuştur. Elde edilen bulgular bazı çalışmalarla uyumlu, bazılarıyla ise

farklılık göstermektedir. Örneğin, Gürbüz'ün İzmir'de yürüttüğü çalışmada SÇOBA puan ortalaması 12,3±3,15 bulunmuştur (11). Erzurumluoğlu'nun Türkiye genelinde AHU öğrencileriyle yaptığı çalışmada ise ortalama puan 14,1±2,6 olarak rapor edilmiştir (12). Çelik'in yine AHU öğrencileriyle gerçekleştirdiği çalışmada bu ortalama 14,56±2,68 iken (13), Keklik ve Nazik'in hemşirelerle yaptığı çalışmada 12,29±3,1 bulunmuştur (14). Bu farklılıkların, katılımcı grupların mesleki eğitim düzeyleri, sahadaki deneyimleri ve otizmle karşılaşma sıklıkları gibi değişkenlerden kaynaklanabileceği düşünülmektedir.

Çalışmada, otizmle ilgili hizmet içi eğitim almış sağlık çalışanlarının bilgi düzeylerinin anlamlı şekilde daha yüksek olduğu saptanmıştır. Akdağ'ın bir ilçede yaptığı çalışmada, katılımcıların %31,2'sinin OSB ile ilgili eğitim aldığı ve bu grubun bilgi düzeyinin istatistiksel olarak daha yüksek olduğu bildirilmiştir (15). Benzer şekilde, Gürbüz'ün AHU ve SAHU öğrencileriyle yürüttüğü çalışmada yalnızca %8'inin OSB eğitimi aldığı; ancak bu kişilerin bilgi düzeylerinin anlamlı ölçüde daha yüksek olduğu saptanmıştır (11). Yanık ve Arslan'ın çalışmasında da meslek içi eğitim almış personelin OSB konusundaki bilgi düzeylerinin daha yüksek olduğu gösterilmiştir (16). Bu bulgular, çalışmamızın sonuçlarını desteklemekte ve OSB'ye ilişkin mesleki eğitimin bilgi düzeyini artırmada etkili olduğunu göstermektedir. Birinci basamak sağlık çalışanlarının düzenli ve kapsamlı eğitim programlarına dâhil edilmesi gerektiği açıktır.

Ayrıca çalışmada, daha önce OSB tanısı almış bir çocuğun tanı sürecine dâhil olmuş sağlık çalışanlarının bilgi düzeylerinin, bu deneyimi olmayanlara kıyasla anlamlı şekilde yüksek olduğu saptanmıştır ($p=0,035$). Bu bulgu, teorik bilginin pratik deneyimle desteklenmesinin bilgi düzeyini artırdığını göstermektedir. Erzurumluoğlu'nun çalışmasında da benzer bir bulguya ulaşılmış ve OSB tanı-takip sürecinde aktif rol alan hekimlerin bilgi düzeylerinin daha yüksek olduğu rapor edilmiştir (12). Bu durum, sağlık çalışanlarının otizmlili bireylerle doğrudan temas kurmasının hem teorik bilgilerini pekiştirdiğini hem de klinik becerilerini geliştirdiğini göstermektedir. Bu süreç, aynı zamanda erken tanı ve müdahale kapasitesini artırmakta; dolayısıyla hasta sonuçları üzerinde olumlu etki yaratmaktadır. Öte yandan, otizmlili bireylerle karşılaşma fırsatı olmayan sağlık çalışanlarının tanı sürecinde daha pasif kalabileceği ve bu durumun sağlık hizmetlerinin etkinliğini azaltabileceği unutulmamalıdır.

Araştırmanın dikkat çekici bulgularından biri, mesleki deneyim süresi ile OSB bilgi düzeyi arasında anlamlı bir ilişki bulunmamasıdır. Bu bulgu, Türkiye'de yapılan bazı çalışmalarla da örtüşmektedir (16). OSB sıklığının dünya genelinde artmakta olduğu günümüzde, daha genç ve yeni mezun sağlık çalışanlarının bilgi

düzeylerinin daha yüksek olması beklenirken, bu beklenti çoğu çalışmada karşılık bulamamıştır. Yalnızca Bakır ve Geçkil'in çalışmasında, meslek hayatının ilk beş yılında olan hemşire ve ebelerin, kıdemli meslektaşlarına göre daha yüksek bilgi düzeyine sahip oldukları bildirilmiştir (17). Bu durum, sağlık eğitim müfredatlarında otizm konusuna yeterince yer verilmemesi, hizmet içi eğitimlerin yetersizliği ve farkındalık çalışmalarının süreklilik arz etmemesiyle açıklanabilir. Uzun vadede bu durum, otizmin erken tanı ve yönetiminde aksamalara neden olabileceğinden hem temel eğitim hem de mesleki gelişim programlarında OSB konusuna daha fazla önem verilmesi gerektiği açıktır.

Bu çalışmanın kısıtlılıkları arasında, yalnızca Uşak ilinde yürütülmüş olması ve kesitsel bir tasarıma sahip olması nedeniyle nedensellik ilişkilerinin kurulamayışı yer almaktadır. Ancak, birinci basamak sağlık çalışanlarına yönelik yapılmış olması, sonuçların sahaya dönük politika ve eğitim stratejilerine katkı sağlayabileceğini göstermektedir.

Sonuç ve Öneriler

Otizm Spektrum Bozukluğu (OSB), sosyal gelişim ve iletişimi etkileyen; sınırlı ve tekrarlayıcı davranışlar ile ilgi kalıplarıyla tanımlanan nörogelişimsel bir bozukluktur. Zaman içinde artan prevalansı nedeniyle önemli bir halk sağlığı sorunu haline gelmiştir. OSB'nin prognozunda erken tanı ve müdahale hayati bir rol oynamaktadır. Aile Sağlığı Merkezleri (ASM), bebek ve çocukların rutin izlem ve muayenelerinin yapıldığı birinci basamak sağlık kuruluşları olarak otizm riskinin erken tespiti açısından önemli bir fırsat sunmaktadır. Bu bağlamda, aile hekimleri ile aile sağlığı çalışanlarının OSB'ye ilişkin bilgi düzeyleri, etkin tarama ve yönlendirme uygulamalarının başarısı açısından kritik öneme sahiptir.

Bu çalışmada, Uşak ilinde görev yapan aile hekimleri ve aile sağlığı çalışanlarının OSB'ye yönelik bilgi düzeyleri değerlendirilmiş; katılımcıların, OSB'nin sık gözlemlenen semptomları ile eşlik eden hastalıklar konusunda

bilgi eksikliklerinin bulunduğu belirlenmiştir. Ayrıca, katılımcıların önemli bir kısmının OSB'ye ilişkin öz-yeterlilik algılarının düşük olduğu saptanmıştır. Meslek içi otizm eğitimi almış olmak, birinci basamakta görev yaparken bu eğitime katılmak ve otizm tanısı almış bireylerin değerlendirme sürecinde aktif olarak yer almak, bilgi düzeyini artıran anlamlı değişkenler arasında yer almıştır. Bununla birlikte, eğitime katılmış bireylerin OSB konusundaki öz güven düzeylerinin daha yüksek olduğu da gözlemlenmiştir.

Elde edilen bulgular doğrultusunda, birinci basamak sağlık çalışanlarının OSB'ye ilişkin bilgi ve farkındalık düzeylerinin artırılması amacıyla şu önerilerde bulunulabilir:

- Aile hekimleri ve aile sağlığı çalışanlarına düzenli aralıklarla OSB'ye yönelik meslek içi eğitimler verilmelidir.
- ASM çalışanlarının otizm tanı ve takip süreçlerine aktif olarak katılımı teşvik edilmelidir; böylece teorik bilgi, pratik deneyimle pekiştirilebilir.
- Aileler, OSB ve diğer nörogelişimsel sorunlar hakkında bilgilendirilmeli; farkındalık düzeyleri artırılmalıdır.
- Sağlıklı bebek ve çocuk izlemleri sırasında aile ile ASM çalışanları arasındaki iş birliği güçlendirilmelidir.

Kaynaklar

1. American Psychiatric Association. Diagnostic and statistical manual of mental disorders (5th ed.). Washington, DC: American Psychiatric Publishing, 2013.
2. Karabekiroğlu KMZ, Uslu R, Seyitoğlu KGE, Özbaran B, Öztöpe DB, et al. Türkiye'nin erken çocukluk dönemi (1–3 yaş) ruh sağlığı profilinin belirlenmesi. Proje raporu, proje no:107K501, 2009.
<https://search.trdizin.gov.tr/tr/yayin/detay/609237/turkiyenin-erken-cocukluk-donemi-1-3-yas-ruh-sagligi-profilinin-belirlenmesi>
3. Centers for Disease Control and Prevention. Data and statistics on autism spectrum disorder; 2023.
<https://www.cdc.gov/ncbddd/autism/data.html>
4. World Health Organization. Autism spectrum disorders, 2021. <https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/autism-spectrum-disorders>
5. Baykara B, Güler D, Atasoy N. Otizm spektrum bozukluğunda tanı kriterleri ve tarama testleri. Çocuk Dergisi 2021;21(2):120-6.
6. Çıtak S, Aydın R, Gültekin A. Birinci basamakta çalışan hekimlerin otizm farkındalık düzeylerinin değerlendirilmesi. Aile Hekimliği ve Birinci Basamak Sağlık Hizmetleri Dergisi 2020;4(1):45-51.
7. Bicer C, Ersoy M. Sağlık çalışanlarının otizm spektrum bozukluğu hakkındaki bilgi düzeylerinin değerlendirilmesi. Türkiye Klinikleri Pediatri Dergisi 2019;28(3):190-7.
8. Özdemir M, Yıldız G. Birinci basamak sağlık personelinin otizm farkındalık düzeyleri. Türk Aile Hekimliği Dergisi 2020;24(3):130-7.
9. Ayakaka A. Otizmlili bireylerde erken tanı ve sağlık çalışanlarının rolü. Uluslararası Sağlık Bilimleri ve Araştırmaları Dergisi 2021;10(2):88-94.
10. Pirinççi E, Aksu M, Abacıgil F, Okyay P. Otizm spektrum bozukluğu konusunda aile hekimlerinin bilgi düzeyleri. Tıp Eğitimi Dünyası 2019;15(1):25-31.
11. Gürbüz D. Aile hekimliği uzmanlık öğrencilerinde otizm bilgi düzeyi: İzmir örneği. İzmir Tıp Dergisi 2020;24(1):45-52.
12. Erzurumluoğlu A. Türkiye genelinde aile hekimlerinin otizm spektrum bozukluğu bilgi düzeyinin değerlendirilmesi. Türkiye Aile Hekimliği Dergisi 2019;23(4):231-8.
13. Çelik A. Aile hekimliği uzmanlık öğrencilerinin otizm bilgi düzeylerinin değerlendirilmesi. Ankara Sağlık Bilimleri Dergisi 2021;10(2):134-42.
14. Keklik B, Nazik E. Hemşirelerin otizm spektrum bozukluğu hakkındaki bilgi düzeylerinin incelenmesi. Adana Sağlık Dergisi 2020;6(3):101-8.

15. Akdağ M. Bağdat ilçesinde sağlık çalışanlarının otizm bilgi düzeylerinin değerlendirilmesi. Sağlık Bilimleri Dergisi 2019;5(2):88-95.
16. Yanık M, Arslan G. Sağlık çalışanlarında otizm farkındalığı ve meslek içi eğitimin etkisi. Toplum ve Sağlık Dergisi 2021;11(3):201-8.
17. Bakır B, Geçkil E. Ebelerin ve hemşirelerin otizm farkındalık düzeylerinin incelenmesi.

Kadın Sağlığı ve Hemşireliği Dergisi
2016;2(2):25-32.

İletişim:

Harun Köseoğlu
Aile Hekimliği Uzmanı,
Kızılcahamam İlçe Sağlık Müdürlüğü, Ankara
E-mail: drharunkoseoglu@gmail.com
Tel: +90.555.7462993